

SPECIFIC LOCAL ȘI ECONOMIE SOCIALĂ

Cătălin-George Fedor ^[1]

Rezumat

Lucrarea de față își propune să abordeze oportunitatea înființării unor întreprinderi sociale în mediul rural care să integreze persoanele vârstnice și care să contribuie la prezervarea identității culturale și etnice a comunităților din care aceștia fac parte. Cercetarea are un caracter exploratoriu și a fost efectuată în patru comunități din județele Neamț și Bacău. Metoda utilizată a fost interviul de tip comprehensiv realizat cu subiecți depozitari ai memoriei colective și a urmărit identificarea orizontului de așteptare în crearea unor întreprinderi sociale având ca beneficiu păstrarea tradițiilor și specificului local. Rezultatele scot în evidență rolul acestora atât pentru beneficiarii direcți, cât și pentru comunități, în ansamblul lor.

Cuvinte cheie: *economie socială, specific local, tradiții, comunitate.*

1. Introducere

Lucrarea noastră își propune să prezinte utilitatea și impactul unor centre de producție de costume populare asupra populației din comunitățile rurale, aceste centre având un dublu rol, cel de inițiativă voluntară și privată care să integreze forța de muncă vârstnică, și, respectiv, prezervarea identității culturale și etnice.

Studiul vine în continuarea și completarea articolului „Economie socială și identitate comunitară” (Fedor, 2016), apărut în paginile acestei reviste, prezentând rezultatele unei cercetări pe teren efectuată în patru comunități rurale din județele Neamț și Bacău. Accentul este pus pe tradițiile și specificul local, evidențiind orizontul de așteptare în crearea unor întreprinderi sociale având ca beneficiu păstrarea acestor tradiții și, implicit, a identității culturale și etnice pentru fiecare comunitate în parte.

[1] Cercetător științific III doctor, Academia Română - Filiala Iași, Secția de Cercetări Antropologice, Str. Codrescu, nr. 2, 700481, tel.: + 40745646339, e-mail: cgfedor@yahoo.com.

2. Scurtă prezentare a comunităților studiate

(<http://statistici.insse.ro>)

Comuna Săbăoani se află în extremitatea estică a județului Bacău la limita cu județul Iași, cu o populație de 9.901 locuitori. Majoritatea locuitorilor sunt români (95,73%). Pentru 4,21% din populație, apartenența etnică nu este cunoscută. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici (93,61%), cu o minoritate de ortodocși (1,89%). Pentru 4,23% din populație, nu este cunoscută apartenența confesională.

Gherăești este o comună din estul județului Neamț, cu o populație de 4.854 de locuitori. Majoritatea locuitorilor sunt români (96,54%). Pentru 3,4% din populație, apartenența etnică nu este cunoscută. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici (83%), cu o minoritate de ortodocși (13,41%). Pentru 3,4% din populație, nu este cunoscută apartenența confesională.

Faraoni este o comună în județul Bacău, cu o populație de 3.932 de locuitori. Majoritatea locuitorilor sunt români (93,54%). Principalele minorități sunt cele de maghiari (1,73%) și ceangăi (1,55%). Pentru 2,64% din populație, apartenența etnică nu este cunoscută. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici (95,83%), cu o minoritate de ortodocși (1,25%). Pentru 2,64% din populație, nu este cunoscută apartenența confesională.

Prăjești este o comună în județul Bacău, cu o populație de 1.869 de locuitori. Pentru 11,02% din populație, apartenența etnică nu este cunoscută. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici (78,33%), cu o minoritate de ortodocși (10,38%). Pentru 11,18% din populație, nu este cunoscută apartenența confesională.

3. Metode de cercetare

Am aplicat 12 interviuri comprehensive, câte trei pentru fiecare comunitate. Am optat pentru acest tip de interviu deoarece permite subiectului interviuat explorarea temei până la saturarea ei (Blanchet, Gotman, de Singly, Kaufmann, 1998).

Perioada de desfășurare a cercetării pe teren a fost mai - iunie 2015. Grupul țintă al studiului a fost reprezentat de persoanele vârstnice, selectate aleatoriu, cu vârstele între 75 și 92 de ani, depozitare ale memoriei colective specifice fiecărei comunități.

Întrebările au fost adaptate la nivelul de înțelegere al subiecților investigați, cu un limbaj potrivit gradului de înțelegere al lor. Persoanele intervievate și-au dat acordul în vederea realizării interviului. Am adus la cunoștința subiecților caracterul confidențial al informațiilor oferite în cadrul interviului. Interviurile s-au desfășurat într-un cadru cunoscut și acceptat de respondenți și anume într-un birou din casa parohială aferentă bisericii din fiecare localitate.

Corpusul de date cules prin interviurile individuale a fost supus operațiilor de codare, pe baza ierarhizării importanței datelor și a recurențelor întâlnite, cu scopul construirii categoriilor și temelor. Ne-am propus să creăm o înțelegere a semnificațiilor latente ale mesajelor analizate, conform modelului Grounded Theory (Strauss, Corbin, 1990), abordare metodologică care pune accentul pe modul în care datele și analiza lor sunt produse ale interacționismului simbolic. Ulterior, conceptele și temele au fost organizate într-o schemă narativă care însumează cunoașterea obținută asupra subiecților de interes ale cercetării.

Axele tematice urmărite au constat în: tradiții, specificul local; rolul bisericii și al altor instituții pentru comunitate și păstrarea identității locale.

4. Rezultate și discuții

Pornind de la paradigma lansată de Lévi-Strauss (1978) de cunoaștere a omului pe baza reprezentărilor și producțiilor sale, analiza noastră urmează trei direcții distincte și complementare în același timp: a) evidențierea tradițiilor specifice comunităților locale, ca element de indentitate culturală și etnică; b) identificarea actorilor cu rol în conservare a identității locale; c) reliefaarea rolului de vector al întreprinderii sociale în păstrarea identității culturale și etnice.

4.1 Tradiții și specificul local

În localitatea Gherăești este menționat un element specific vestimentației tradiționale, și anume culorile utilizate. Unul dintre intervievați menționează utilizarea culorilor roșu și negru, ornamentarea portului tradițional, acesta fiind considerat un element care atestă diferența dintre cultura locală și cultura specific maghiară.

„Uitați, catrințele noastre... cele din Ardeal îs cu multe culori, multe cutare... la noi sunt mai simple. Roșu și negru se poartă majoritatea. Nu erau nici albastre, nici albe. Roșu și negru, atâta.” (Gherăești 2)

În localitatea Prăjești este menționată, de asemenea, culoarea utilizată la ornamentarea vestimentației tradiționale ca fiind un element specific local. Culorile folosite sunt „vii” precum galben, albastru de Voroneț și roșu.

„În culori. De exemplu, la noi s-a obișnuit să fie toate culorile vii: galben, culoarea corbului, un albastru de Voroneț sau un roș ca focu’. Comuna de alături acceptau o culoare mai închisă, mult negru pe bonda. Era diferență, la noi s-au păstrat culorile vii, mai sufăritoare, galbenul, culoarea corbului, imediat se observă.” (Prăjești 2)

Costumul popular era confecționat în interiorul gospodăriilor, de la etapa de plantare și recoltare a inului, parcurgând etapa de topire a lui la Siret sau în topitoriile din sat, trecând prin etapa de țesut și albire a pânzelor și finalizând procesul cu etapa de confecționare a vestimentației. Prima parte a procesului era supravegheată de bătrânele satului. Ulterior, intervievații menționează utilizarea bumbacului și a pânzelor procurate „de la jidani”. Acestea erau ornamentate cu flori sau le erau scoase firele cu acul pentru a obține modele deosebite. Lâna era utilizată, de asemenea, la confecționarea vestimentației tradiționale. Încălțăminte, ca și îmbrăcăminte, erau obținute în gospodării.

„Deci tot ce-o fost, o fost munca țaranului, o semănat cânepă, a recoltat-o, a dus-o și-o topit-o la Siret sau la noi la topițărie, în sat, iar bătrânele urmăreau procesul de producție, știau când să o scoată, scoateau materia primă și pe urmă era simplu. Se scotea esențialul, ceva mai pufos. După, țeseau pânza, femeile. Asta se făcea iarna, în postul mare se lucra cânepă. Când venea primăvara, se pune la inghinatoare și fiecare cu pânzele pe care le țineau într-un lighean de lemn și le dădeau prin apă de șapte-opt ori pe zi. Fiecare avea locul lui și mergeau acolo câte șapte-opt femei dacă era loc și se albeau pânzele. Acum au mai avansat oleacă cu știința. Cumpărau de la jidani, căci erau sufletul comerțului la vremea ceea. Începuseră să aducă bumbacul și de-acuma în loc de cânepă de întins și bătut, foloseau bumbacul. Era mai fin și mai pufos și după aceea a ieșit pânză, un pic modernizată. Femeile o prelucrau, ele erau croitoresele și ce era de damă, cu flori, iar bărbații simplu. Numai cele care erau de sărbătoare aveau o cusătură mai aparte, fie la guler cu niște desene, fie pe la marginea de jos, de la poală. Cu timpul s-au modernizat, scoteau firele afară cu acul, alea care erau bătute, rămânea numai întinsul și desenau un păianjen de mărimea unei unghii, mai cochet. Pe lângă păianjen mai făceau și o imitație de

floricică. Asta era diferența dintre cele două costume populare, mă refer la cămașă. Opincile erau încălțăminte de bază, din piele de porc, ca la vremea aia se jupăiau porcii, căci erau materie primă pentru încălțăminte. Și obielele se țeseau la război din material mai gros, dar se bătea lâna de oaie. Întinsă era cânepa, dar bătută era lâna. Femeile făceau catrința, fusta din zilele noastre, ce constă în trei: două cu desen cu flori și partea din spate era neagră. Din bătutul suveicii aveau culorile. Asta era toată munca lor. La catrințe întinsul era din fir de lâna de oaie. După ce tundeau oile la stână le ducea și le spălau și le dădeau prin toate astea și fibră ceea lungă se făcea caier, lâna se torcea subțire, iar ce rezultă din prelucrare era din bătătură și o vopsea. Atunci nu existau vopsele ca și acuma, chimicale. Vopseau cu coajă de nucă, cu arin care fierbând material prima îi dădea culoarea respectivă, emana culoare. Să mai iasă la spălat!? Nici vorbă!” (Prăjești 1)

În localitatea Săbăoani portul popular are, în viziunea interviuaților, elemente specifice care îl deosebesc de portul maghiar și îl aseamănă cu portul moldovenilor de peste Prut și al maramureșenilor. Elementele specifice constau în: cordelele și panglicile legate de fete în păr și în jurul capului, precum și culorile și cusătura catrinței.

„Tradițiile noastre sunt românești. Și dacă stau și mă uit mai bine (mă uit la televizor, îmi place să mă uit la port popular, la îmbrăcăminte), la moldoveni, vreau să spun la rușii de peste Prut. Mai degrabă semănăm cu ei la port decât cu ungurii, pentru că acolo văd atâtea cordele puse și așa era când eram eu domnișoară, puneam panglici pe după cap pe aici, aveam cozi legate la cap și între cozi aici îmi puneam câteva, se spânzurau la spate și... am umblat, cât eram domnișoară... în ziua de nuntă... duminica la horă nu trebuia să fii mireasă, te îmbrăcai cu port popular, cămașă. Îmi puneam panglici, pe la gât o cruciuliță la piept legată cu panglică cu fundă într-o parte, cu altă panglică în față.” (Săbăoani 3)

Respondenții oferă o serie de date legate de portul popular din zona Săbăoaniului, care este un port popular de tip moldovenesc, acesta având în componență și o batistă legată la brâu, în general albă brodată. Ei validează originea românească, relatând faptul că așa era în comunitatea de origine. Acest element cultural vine ca argument al originii identitare românești al catolicilor din Moldova.

„De exemplu, catrința noastră de la Săbăoani, deși ăștia care au vorbit ungurește și cei din Icușeni care au vorbit românește... Aceeași

catrința au purtat-o. Deci, n-a fost catrința din Săbăoani cu cea de la Bacău, că la Bacău era catrința cu o bucățică de roșu în față, mai modernă, se ducea... deci o porțiune mică. La noi catrința e cusută în trei părți, să spunem. Două părți din ambele margini cu roșu, cât vine în față, se dau parte peste parte. Fondul este roșu, iar în spate este negru, dar nu ca în partea... numai negru. Deci, la noi negru este mai lat.” (Săbăoani 3)

Pentru respondenți, costumele populare sunt unul tradițional românesc cu elemente de cromatice similare cu cele din Făraoni. Aspectul subliniat de ei constă în faptul că vorbitorii de limbă română și cei de limbă maghiară din comunitatea respectivă folosesc același tip de port popular.

„Ei, noi coseam pe pânză de casă. Bumbac întins, bumbac... și coseam, mai pe urmă când prin '55, a început să facă lumea țesută, cămașa țesută de-odată. Eu am avut cămașă țesută de-odată, pe urmă am țesut, m-am dus să îmi cumpăr de la o persoană, că la noi hramul e la Sf. Mihai. Și de hram toate fetele își mai făceau câte o cămașă nouă, să meargă mai frumos îmbrăcată. Eu, având vreo două vecine, am mers tocmai până la Bălcescu și am zis să mergem acolo să ne cumpărăm, să ne dăm comandă, să ne facem sau dacă are gata, cumpărăm. Și când ne-am dus, verișoara nu era acasă.” (Săbăoani 3)

De hramul satului exista tradiția de a îmbrăca ceva nou, element cultural similar cu cel românesc, mai ales în preajma marilor sărbători de peste an.

În localitatea Făraoni se disting două abordări cu privire la specificul vestimentației tradiționale. Prima perspectivă consideră că specificul local este apropiat de cel maghiar, „mai original” decât în localitățile din jur. Pe lângă portul tradițional, elemente în care se regăsește cultura maghiară sunt obiceiurile de nuntă și botez, dansul, fără a putea specifica în ce constă acest specific și cum diferă el de cel românesc.

„Eu zic că noi suntem mai originali. Deci nu suntem chiar așa corcitură. Zicem că vorba noastră e mai corectă. Așa zicem noi. Pe când alții spun că a lor. Dar eu așa zic. Bine, că niciodată n-o să fie cum trebuie. Pentru că maghiara e maghiară. A noastră... dar fratele meu vrea să re...pună deci limba maghiară... Tradițiile, vă spun, cu obiceiurile de la nunți... el încearcă să repună cu... și botezuri și... multe. Multe. Știți. Înainte când se boteza un copil... nu, mama, când a născut, hai pe

stradă, hai pe... Nu. Atunci până nu s-a botezat copilul și după aceea trebuia să vii la preot să...” (Faraoani 3)

A doua abordare consideră că specificul local nu este nici maghiar, nici românesc, ci ceangăesc, distinct de cele două. Din nou, nici în această perspectivă nu sunt menționate elementele specifice și distincte ale culturii ceangăești.

Respondenții manifestă mândrie față de portul tradițional din Faraoani, care este specific ceangăesc, fiind diferit de cel unguresc și considerat cel mai frumos și cel mai bine văzut port față de altele din străinătate. Încă mai există păstrători ai portului popular autentic ceangăesc, păstrători care cu mândrie îmbracă costumele populare. Astfel, ei nu își uită obârșia și sunt mândri de zestrea culturală lăsată moștenire de înaintași.

„Ceangăesc. Că portul unguresc e altfel. Nu se lovește. Diferă și de cel românesc. Portul ăsta ceangăesc, care este la noi, cel mai frumos și cel mai... dar în alte țări, străinătate, pe unde merg cu ansamble prin astea, cel mai bine văzut port.” (Faraoani 1)

Cu excepția localității Faraoani, unde portul popular conține elemente ceangăești, deși nespecificate de respondenți foarte clar, portul popular este specific românesc.

În urma cercetării se identifică, și în aceste zone, fenomenul de transformare a costumului popular în element de muzeu: de la portul zilnic al vestimentației tradiționale, la începutul anilor 1900, acum costumele populare sunt îmbrăcate la sărbătorile satului și la evenimente religioase marcante pentru viața individului, precum administrarea mirului.

„Mai rar! Să zicem că doar la anumite evenimente. De exemplu la mir.” (Prăjești 3)

„...Eu am dat costum național la muzeu... I-am dat costum popular, eu... cămașa și izmene, așa se chema, și o geantă de mers la școală. La vremea cea nu era ghiozdanul sau rucsac de spate, cu desene din basme. Pe geanta respectivă, după ce că avea un capac, în partea din față un pătrățel cusut, unde se punea călimara cu cerneală. Călimara cu cerneală, la vremea cea nu era cu filet, călimara era o sticlă cu vârful cum ar fi paharul îndoit și când întorceai nu se varsă cerneală din ea fiindcă era calculată la jumătate.” (Prăjești 2)

4.2 Actori cu rol de conservare a identității locale

Ne punem, firesc, întrebarea: „cine se mai ocupă de păstrarea identității locale?”

În comunitatea din Gherăești, preotul încearcă păstrarea unei tradiții reprezentative, aceea a coaserii costumelor populare. Acesta organizează întâlniri pentru femeile din sat care practică acest obicei și pot lăsa mai departe această tradiție.

„Da. Spunea părintele paroh că totuși a încercat să păstreze tradiția cusutului de costume populare și are un mic club cu femei din sat care se adună din când în când pentru cusut.” (Gherăești 2)

Cu ocazia cercetării pe teren am observat diferențe între populația de confesiune catolică din județul Bacău și cea din județul Neamț există, atât din punctul de vedere al tradițiilor, cât și a portului.

„Nu. Ția [din Bacău n.n.] au altă structură, alte obiceiuri, alte... Țștia aici sunt crescuți. Poate, cine știe, de vorbeu ei maghiara de... da' nu! Nici portu' nu seamănă... de aici.” (Gherăești 3)

De asemenea, biserica a contribuit la încurajarea interacțiunii tinerilor din comunitățile tradiționale prin punerea la dispoziția acestora de spații pentru organizarea horelor și sărbătorilor locale. Biserica are un rol fundamental în încurajarea păstrării tradițiilor locale, precum îmbrăcarea vestimentațiilor tradiționale.

Din păcate, în afară de biserică, există puține persoane care se ocupă cu păstrarea tradițiilor, fiind amintită o persoană care se ocupă de dansuri populare și care provine din comunitate.

„Văd că este un tânăr care se ocupă de dansuri și îmi place tare mult. Adică el e tânăr, dar e căsătorit și are doi copii, și mă bucur când... Are vreo trei grupuri, și mai mici, și mai mărișori... de dansuri, să știți că îmi place de domnul ăsta și chiar...” (Săbăoani 2)

În comunitate încă se mai păstrează portul popular, ca emblemă identitară. El reprezintă o mare valoare în cadrul comunității, iar cei din comunitate păstrează costumele populare doar pentru anumite ocazii speciale, cum ar fi o nuntă cu specific tradițional.

„N-am de unde să știu, adică cum să zic, la Gherăești patronul Trupul și Sângele lui, la noi, Sfântul Mihail în centru. Fiecare, nu știu cum să vă zic, așa. La Gherăești să vedeți ce frumos e când înconjoară biserica cu bătrânii, iau portul național și cu opinci în picioare, dă flori, că așa se dă în fața Sfântului Sacrament. La noi nu se mai îmbracă bătrânii, dar se îmbracă copiii, tineretul se mai îmbracă și îl dă când e sărbătoare.” (Săbăoani 2)

Există diferențe în obiceiurile din zonă, mai ales când vine vorba de elementele de religie populară și anume la procesiunile ce țin de hramurile bisericii. Sunt elemente de identitate locală care încă se mai

păstrează, procesiuni regăsite și în zonele catolice din Europa, influența culturală românească fiind portul popular.

Inițiativa respondenților de a continua tradiția populară reprezintă o formă de păstrare a identității culturale locale.

„Am o nepoată la care am vrut să-i las, adică vreau să-i las, că deja am majoritatea lucrurilor duse la dânsa, ca și are camere goale, le-am pus acolo. Mai am ceva acasă, dar majoritatea sunt duse la ea. Am vrut s-o învăț pe ea, dar nu are timp, are trei copii. Are magazie, a fost prin Franța, nu știu pe unde au mai fost și nu are timp de așa ceva, zice: „tanti, îmi iese bani?, ca să pun pe cineva să plătesc să facă.” I-am spus: „Mirela, dacă tu plătești omul cela, tu trebuie să ai punct de desfacere”. Dacă s-ar găsi punct de desfacere unde să se desfacă produsul s-ar putea face, dar altfel nu.” (Săbăoani 3)

În comunitate s-a pierdut și obiceiul clăcii, obicei prin definiție românesc care a dispărut și în comunitățile românești ortodoxe din Moldova.

„Nu, nu se mai face clacă, claca a fost pe timpuri. Claca la făcut casă, la încărcat casele când se... se făcea clacă, la mama se făcea clacă când la cânepă fac o clacă din câteva femei, îndată... S-a pierdut și obiceiul ăsta” (Săbăoani 3)

Sintetizând, actorii care contribuie la conservarea identității locale sunt actori individuali și actori instituționali. Actorii individuali sunt localnicii cu vârste diferite, preocupați de tradițiile locale. Aceștia participă la demersuri etnografice de identificare a tradițiilor și istorisirilor cu privire la viața vechii comunității, conservă portul popular și fac demersuri de transmitere a procedurii de fabricare a acestuia către celelalte generații, organizează grupuri de dansuri și cântece tradiționale.

Actorii instituționali sunt biserica, organizațiile politice și fundațiile. Acțiunile de conservare a obiceiurilor și portului popular constau în demersuri etnografice de identificare a tradițiilor și istorisirilor cu privire la viața comunității.

Alte acțiuni constau în coordonarea de grupuri de dans și cântec și organizarea de spectacole și reprezentații artistice. Acest tip de demersuri au fost identificate atât în comuna Faraoani, cât și în Săbăoani.

Este menționată organizarea de șezători, de către intervievații din comuna Faraoani. Acestea au rol demonstrativ și urmăresc

popularizarea obiceiurilor vechii comunități, obiceiuri la care generațiile actuale au renunțat.

„Noi, totuși, cu acțiunea catolică facem în fiecare an prin februarie, facem șezătoare aici. Adică facem ca să vadă și tinerii cum făceam noi. Că tinerii n-au de unde să știe ei treaba asta.” (Faraoani 2)

Importantă este și acțiunea de conservare a portului tradițional, transmiterea procedurii de obținere a lui și expunerea lui cu ocazia târgurilor și expozițiilor. Demersul presupune, de asemenea, păstrarea de materiale explicative și demonstrative cu privire la fabricarea vestimentației tradiționale.

„Aș fi pus nepoata asta să lucreze cu grupul, mă duceam tot ca o bătrână... acolo poate mă puneam și eu pe un scaun pe scenă acolo ca să zică iaca la clacă, la mâncare... Că așa făceau înainte, așa făceau femeile.” (Săbăoani 3)

O altă formă de păstrare a identității locale o constituie scrierea de cărți în care sunt consemnate informații cu privire la istoria comunității și personalitățile acesteia. Locuitori din Gherăești și din Săbăoani au publicat cărți care consemnează istoria propriilor comunități.

4.3 Economie socială și identitate etnică și culturală

Utilizând modelul de analiză propus de Korgen (2008), putem considera comunitatea ca fiind un actor colectiv cu viața sa proprie. În acord cu acest punct de vedere și continuând sistematizarea răspunsurilor oferite de subiecții investigați, comunitatea etnică și culturală este capabilă de acțiuni colective și concertate destinate să atingă scopuri și obiective specifice. În acest sens, putem identifica și reține o conștiință continuă și un efort deliberat pentru a asigura supraviețuirea comunității prin intermediul activităților care crează o moștenire și celebrează un patrimoniu comun, toate urmărite în mod activ prin instituții cum ar fi familia, școala, biserica și, subliniem, întreprinderile sociale.

Conform Fedor (op. cit., 39-41), întâlnim, în acest sens, sub formă de organizații, instituții sau agenții implicate în păstrarea și promovarea patrimoniului, premisele pentru crearea întreprinderilor sociale ca elemente constitutive ale identității comunităților respective.

Încercând o sistematizare a răspunsurilor subiecților investigați privind oportunitatea creării unor întreprinderi sociale care să se ocupe de producerea de costume populare specifice zonelor etnografice în care se află localitățile respective, remarcăm faptul că înființarea

acestor întreprinderi are un rol important în orizontul de așteptări al grupului reprezentat de persoanele vârstnice, din perspectivă utilitaristă și simbolică.

Pentru a sistematiza tipurile de așteptări sesizate la subiecții investigați, am fost inspirați de modelul dezvoltat de Dilts (2007) referitor la legăturile între schimbarea sistemului de convingeri și schimbarea comportamentală. Volumul mare de informații diverse oferite de subiecții intervievați în legătură cu oportunitatea dezvoltării unor societăți - cooperative sociale în comunitățile lor a fost structurat conform unui model bazat pe diverse niveluri ale schimbărilor așteptate. Aceste niveluri sunt:

a) comportamentele, care sunt expresii ale acțiunii vârstnicilor în raport cu diferite contexte.

„Astea [tradițiile n. n.]... mi-s dragi! Da' știu că trebuie să le transmit mai departe, de-acum eu mă apropii de... cine știe când... cât mai durează... și îmi place să transmit mai departe datinile și portul, mai ales portul strămoșesc. Trebuie!” (Săbăoani 1);

b) sistemul de valori, care se referă, mai cu seamă, la atitudinea vârstnicilor față de normele curente de rol.

„Vă dați seama, pentru ei [nepoții n. n.] noi nu prea contăm. Da' le place la sărbătorile românești acolo în Italia să se îmbrace frumos popular. Eu vreau s-o învăț, dar nu are timp.” (Săbăoani 2);

c) o nouă identitate (diferită de cea culturală și etnică, însă în prelungirea și sprijinul acesteia) asumată prin interiorizarea noului sistem de valori.

„Se pot păstra [tradițiile n. n.], că eu văd că acolo..., dacă ei [în occident n. n.] au început să păstreze tradițiile mai bine ca noi acasă, pentru ca să demonstreze acolo cât sunt de români și că sunt gospodari, și noi de acasă suntem... Nu facem nimic? Dacă cei mai de sus nu vor face nimic, îi vor pierde de tot. Dar eu așa gândesc, că îi putem ajuta.” (Faraoani 1).

Altfel spus, persoanele vârstnice din cele patru comunități își doresc crearea unor întreprinderi sociale. Ele resimt nevoia de schimbare. Confruntate cu depopularea localităților datorită migrației masive a segmentului de populație tânără, crearea întreprinderilor sociale aduce multiple beneficii în plan comportamental, atitudinal și identitar pentru beneficiarii acestora.

„[Pe vremuri n. n.] era mai multă veselie, era populație mai mare, se păstrau mai bine tradițiile, nu? Acum, tradițiile mai puțin, sunt

sărbători mai rare, dar încă se mai poartă costum popular și se mai țese. Ce-o fi? Da, să știți că se mai... Care vrea, merge cu tradiția înainte. Care vrea. Biserica își face datoria, ne-o facem și noi..." (Săbăoani 2)

Mai mult, pe baza proiecțiilor subiecților investigați, putem identifica o suită de etape în realizarea schimbărilor dorite la nivelul persoanelor vârstnice implicate în proiectele de întreprinderi sociale care prezervă moștenirea culturală și identitatea etnică.

O primă etapă este cea în care se manifestă nemulțumirea vârstnicilor față de normele curente de rol. Nemulțumirea este sesizată în descrierile lor prin sancționarea propriilor comportamente care vizează, în primul rând, neimplicarea în posibilele proiecte de economie socială.

„Să vadă alții că cineva păstrează și așa să facă și alții. Că știți ce s-a întâmplat de când am strâns prin sat și am spus că vreau să fac o echipă de dansuri, că așa am spus, și vreau să am mai multe [costume populare n. n.] la fel, poate reușesc să am mai multe catrințe la fel sau cămăși, eu știu... Se uitau nu știu cum. Dar mi-au dat femeile.” (Săbăoani 3).

A doua etapă este cea a construirii unui set de comportamente gratifiante. Gratificațiile vin, în primul rând, de la promotorii ideilor de constituire de întreprinderi sociale. Pe măsură ce ele sunt exersate, comportamentele vor produce schimbări în atitudinea vârstnicilor.

„Eu, după inima mea, sper că îi pot aduna [în asociație n. n.]. Sper că da, pentru că unde te-ai născut, acolo ți-a rămas și inima, pot să fie... Și cu gândul la cei plecați, eu cred că putem face multe cu folos și pentru noi și pentru ei.” (Faraoni 2).

Considerăm, în acest proces de gratificare, că este foarte important ca autoritățile locale să ofere persoanelor vârstnice implicate susținere și recompense simbolice.

A treia etapă necesară este cea a împărtășirii experienței benefice, de către inițiatorii întreprinderilor sociale, celorlalți membri ai grupului. Un rol important în acest proces îl pot avea interacțiunile de grup prin întâlnirile în cadrul întreprinderilor sociale.

„Sentimental ești fericit, sufletește ești împlinit că ai reușit când faci ceva, nu știu, cel puțin așa sunt eu. Dacă eu reușesc să lucrez și cu alții și să fac și tineretul care să câștige din treaba asta ceva... Aceste obiecte sunt fără preț. Le va crește în timp mereu valoarea. De ce oare tinerii din ziua de azi nu se mai gândesc la treaba asta?” (Săbăoani 2).

5. Concluzii

Persoanele vârstnice constituie un grup vulnerabil aparte, însă, într-o perspectivă apreciativă, ele sunt depozitarul memoriei colective pentru comunitățile din care fac parte. Această memorie colectivă se traduce prin tradițiile respectate la nivel local. Acest aspect scoate în evidență potențialul și rolul pe care îl au persoanele în vârstă pentru prezervarea tradițiilor și specificului local.

Tendențe de conservare a identității locale se regăsesc la membrii tuturor comunităților studiate și acestea trebuie sprijinite. Sunt create, așadar, premisele pentru înființarea unor întreprinderi sociale, iar persoanele în vârstă și nu numai (după cum am văzut mai sus) le susțin și vor să se implice în dezvoltarea lor.

Beneficiul principal, pentru grupul țintă, constă în schimbarea așteptată la nivel comportamental, atitudinal și identitar. Pentru comunitate, beneficiul principal constă în prezervarea tradițiilor și a specificului local și în promovarea lor la nivel regional și național.

Există o serie de actori individuali și instituționali care se implică în dezvoltarea unor proiecte de economie socială cu acest scop. Însă, inițiativa trebuie sprijinită de comunitate.

Bibliografie

1. Blanchet, A., Gotman, A., de Singly, F., Kaufmann, J.-C. (1998). *Ancheta și metodele ei. Interviu, interviul comprehensiv, chestionarul*. Iași: Polirom.
2. Corbin, J., Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Cannons, and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology*, 13 (1), 3-21.
3. Dilts, R. (2007). *Schimbarea sistemului de crezuri prin programare neurolingvistică*. București: Excalibur.
4. Fedor, C. (2016). Social Economics and Community Identity. *Journal of Social Economy*, 6 (1), 35-52.
5. Korgen, K. (2008). *Contemporary readings in sociology*. London: Sage Publications.
6. Lévi-Strauss, C. (1978). *Antropologia structurală*. București: Editura Politică.
7. <http://statistici.insse.ro>